

Kraków, 10.07.2024 r.

dr hab. Norbert G. Piłkuła, prof. UKEN
Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Recenzja pracy doktorskiej

mgr Beaty Grzegorzczak

Choreoterapia, jako forma aktywizacji oraz jej wpływ na życie rodzinne i społeczne osób w podeszłym wieku na przykładzie instytucji pomocowych na terenie województwa małopolskiego

przygotowanej pod kierownictwem naukowym
promotora: ks. prof. dr hab. Andrzeja Zwolińskiego
i promotor pomocniczej: dr Katarzyny Wojtanowicz

Wprowadzenie

Zagadnienie aktywizacji oraz aktywności życiowej osób starszych, lokowanej najczęściej w obszarze badań nad poczuciem jakości życia osób starszych, stanowi przedmiot zainteresowań pedagogów, gerontologów, socjologów czy lekarzy. Podjęte w recenzowanej pracy zagadnienie odnosi się do wąskiego wycinka samej aktywizacji seniorów, bowiem zawężonej do jednej z jej form jaka jest choreoterapia. Przedłożona do oceny rozprawa doktorska sytuuje się w centrum współczesnej pedagogiki, polityki społecznej, gerontologii społecznej, bowiem Doktorantka podejmuje zagadnienie sporadycznie eksplorowane w socjologii czy pedagogice, równocześnie odnosząc je do szerszych kontekstów funkcjonowania seniorów, a mianowicie rodzinnego i społecznego w czasie Covid-19.

Warto we wstępie recenzji odnieść się ogólnie do problematyki poruszanej w dysertacji. Doktorantka lokuje swoje badania w ważnych kategoriach teoretycznych jak aktywizacja, funkcjonowanie rodzinne i społeczne osób starszych oraz instytucje pomocowe, które zawęża do uniwersytetów trzeciego wieku. Aktywizacja osób starszych jest niezwykle ważnym w pedagogice i gerontologii zagadnieniem. Najczęściej rozpatrywana jest na płaszczyźnie intelektualnej, psychicznej, społecznej, kulturalno-oświatowej i fizycznej. Można uznać, że zagadnienie badawcze podjęte przez Doktorantkę odnosi się w sposób szczególny do fizycznej

Rozdziały w ocenie pracy mają zróżnicowaną zbliżoną do kategorii ujętych w temacie rozprawy problematykę. Uzasadnienia formułowane są poprawnie i w większości są zgodne z problematyką pracy i przyjętymi celami. Pierwsze trzy rozdziały główne mają charakter wprowadzenia teoretycznego do projektu badawczego obrazowane licznymi, choć i wykaz skróto-

prawy oraz źródeł internetowych), tabel, wykresów, a także streszczenie w języku polskim (ponad 200 pozycji druku zwartego, artykułów z czasopism, materiałów źródłowych aktów Wstęp, pięć głównych rozdziałów i zakończenie. Ponadto zamieszczono spisy: bibliograficzny Przedłożona do oceny rozprawa doktorska liczy 167 stron. W strukturze wyodrębniono **Formalna struktura pracy**

projektu naukowo-badawczego Doktorantki, szczególnie zaś w naukach socjologicznych. w pracy z seniorami nie było przedmiotem badań w obszarze i czasie wskazanym w temacie. Uwzględniając powyższe, warto także zwrócić uwagę, że dotychczas zagadnienie choreoterapii formy aktywizacji seniorów oraz ukazuje możliwe dalsze naukowe eksploracje w tym zakresie. Będąc w pewnym sensie uzupełnieniem i aktualizacją wiedzy nt. choreoterapii jako teoretycznej i założeń metodologicznych, może być źródłem inspiracji dla dalszych kierunków. Uwazam, że praca mimo wskazanym w dalszej ocenie mankamentów w konstrukcji mogą stać się ważne dla kadry UTW, jak i założeń polityki społecznej oraz zdrowotnej państwa. doktorskiej mogą być interesujące i ważne dla pedagogiki, gerontologii. Ponadto, wyniki badań i funkcje życiowe seniorów. Zatem można uznać, że badania podjęte w ocenie pracy rekreacyjnych, fizycznych, kulturalno-oświatowych, są czynnikami stymulującymi rozwój, jak podtrzymywane są dzięki aktywizacji inicjowanej przez organizatorów zajęć edukacyjnych, w ramach UTW, a także umiejętności, które dzięki nim rozwijają, czy funkcje życiowe, które zdobywają seniorzy uczęszczający na zajęcia (m.in. z interesującej Doktorantkę choreoterapii) czynników warunkujących pomyślne ich starzenie się. Będąc zarówno wiedzą, jaką podejmowana przez kadre UTW i aktywność dzięki niej rozbudzana u seniorów jest ważnym różnym czynników, jednakże dających doswiadczenia progresu). Dlatego też aktywizacja głównie poprzez aktywizację ich potencjalnych możliwości (zróżnicowanych i zależnych od w UTW, pozwala zarówno rozwijać, jak i zaspokajać potrzeby rozwojowe osób starszych psychologów i gerontologów). Będąc własnie ten typ aktywizacji promowany szczególnie kulturalno-oświatowej, jak również i psychicznej osób w tym wieku (potwierdzają to badania i społecznej aktywizacji, co ma również znaczenie dla aktywizacji intelektualnej czy

raczej niepotrzebnie rysunkami, nie wnoszących istotnych treści (np. uporządkowania terminologicznego, czy układu relacji, zależności), a zajmujących znaczną część pracy. Strony z rysunkami powinny być wypełnione raczej merytorycznym opisem literaturowym znaczących dla rozprawy kategorii. Rozdział czwarty zawiera założenia metodologiczne projektu badawczego, zaś piąty zawiera relację z prowadzonych badań z próbą ich interpretacji. Całość pracy opatrzona jest wstępem oraz zakończeniem, w którym formułowane są ogólne wnioski z badań.

Ocena teoretycznej zawartości dysertacji

Założenia teoretyczne projektu badawczego Doktorantka przedstawiła w trzech głównych rozdziałach: *I. Sytuacja rodzinna i społeczna seniorów w Polsce; II. Sytuacja zdrowotna osób w podeszłym wieku; III. Założenia teoretyczne choreoterapii.*

W pierwszym rozdziale, zgodnie z przyjętymi kategoriami w tytule opisuje w świetle literatury przedmiotu sytuację współczesnego seniora żyjącego w zmieniającym się świecie, a także jego specyfikę funkcjonowania w rodzinie, (tu pojawia się kontekst osamotnienia osób starszych w rodzinie). Zwróciłem uwagę, że w podrozdziale dotyczącym seniora w rodzinie pojawia się dużo opisów dotyczących zjawiska przemocy wobec seniorów. Niestety nie ma uargumentowanego wyboru podstaw teoretycznych w opisie tego zjawiska w odniesieniu do seniorów w rodzinie. Nie ma również uwzględnionych badań w tym zakresie prowadzonych w Małopolsce m.in. przez Jolantę Maćkovicz. Podobnie nie ma też badań w zakresie tego zjawiska diagnozujących sytuację w Polsce i na świecie dostępnych w publikacjach Norberta G. Piкуły, Joanny M. Łukasik i Katarzyny Jagielskiej. Odniesienie się do tych źródeł kluczowych w Polskiej pedagogice, socjologii i gerontologii pozwoliłoby sformułować argumenty przemawiające z podjęciem tego zagadnienia w rozdziale o seniorze w rodzinie, a także zarysować kontekst właśnie aktywizacji w UTW poprzez choreoterapię, jako czynnik wsparcia w pokonywaniu doświadczeń traumatycznych i odbudowywaniu własnego pozytywnego obrazu siebie, jako członka rodziny i społeczeństwa. W rozdziale tym, jako podrozdział 3 w spisie treści czytamy, że nosi on tytuł *Problem osamotnienia osób starszych*, zaś w treści pracy (s. 25) widnieje jako *Miejsce i rola osoby starszej w rodzinie*. W nim zaś porusza zagadnienie spotkań rodzinnych jako obecności seniora w rodzinie, potrzeb seniorów czy relacji dziadkowie – wnuki. Ostatni podrozdział w rozdziale pierwszym dotyczy *Seniora w Kościele*. Niestety podobnie jak w poprzednich podrozdziałach brak tu odniesień do aktualnych badań, a także trudno uchwycić klucz prezentowanych treści. Bowiern poruszanie zagadnień

religijności, potrzeb duchowych jako kluczowych dla osób starszych potrzeb egzystencjalnych jest niezwykle ważne tylko w niniejszej pracy nie uzasadnione przez Doktorantkę. Dodatkowo brak tu badań polskich (np. J.M. Łukasik, N.G. Piłkuła, K. Jagielska prowadzą badania nad religijnością i potrzebami duchowymi seniorów od 2015 roku; Artur Fabiś od 2021) czy międzynarodowych (np. A. Bussing i zesp.). W rozdziale tym wymagane jest w przypadku przygotowywania pracy do druku przemyślenie tytułów podrozdziałów oraz logicznej prezentacji treści w nich wraz z uzasadnieniem wyborów. Ponadto proponuję sięgnięcie do aktualnej literatury zarówno polskiej jak i zagranicznej, która dostępna jest w licznych bazach internetowych i z łatwością można ją uzyskać wpisując słowa kluczowe do wyszukiwarki (czasopisma czy wydawnictwa czy też bazy bibliotecznej).

Rozdział II. *Sytuacja zdrowotna osób w podeszłym wieku* zawiera zagadnienia podejmowane przez Doktorantkę, takie jak kondycja fizyczna i psychiczna seniorów, a także schorzenia – szczególnie zaś narządu ruchu i chorób związanych z brakiem aktywności, co jest zasadne (a nie wskazane i wyeksponowane przez Doktorantkę) z racji zagadnienia choreoterapii bazującej m.in. na aktywności fizycznej i ruchu, a także walorów choreoterapeutycznych dla przywracania lub podtrzymywania aktywności fizycznej i ruchowej osób starszych. W przypadku przygotowania pracy do druku ten obszar należy uzupełnić i wzmocnić.

Rozdział trzeci zatytułowano *Złożenia teoretyczne choreoterapii*. W nim Doktorantka próbuje wprowadzić ustalenia definicyjne choreoterapii kluczowe dla projektu badawczego, doprecyzowując je opisami oddziaływań choreoterapeutycznych na poszczególne sfery funkcjonowania człowieka (podrozdział 3) oraz sposobów propagowania aktywności choreoterapeutycznej wśród seniorów. Ważne dla pracy zagadnienia są w moim odczuciu nieznacznie rozbudowane w stosunku np. do tak nieistotnych zagadnień, jak historia tańca (podrozdział 2) zawierająca zdjęcia i opisy na 24 stronach w stosunku do zaledwie 17 stron, na których przedstawione są najważniejsze założenia dotyczące choreoterapii, kluczowe dla projektu naukowego. W rozdziale tym w przypadku przygotowania pracy do druku należy wzmocnić podrozdział 3 i 4 w opisie literaturowym, a także wyjść poza zdawkowy opis działań lokalnych wyłącznie w UTW w Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie (podrozdział 4). Do uwag adresowanych w odniesieniu do części teoretycznej projektu naukowo-badawczego dołączam jeszcze te, które są odebrane przeze mnie jako elementarne braki dla tak ważnego zagadnienia jakie jest podejmowane w pracy, a mianowicie: brak w rozważaniach teoretycznych teorii aktywizacji i aktywności seniorów w perspektywie psychologicznej, pedagogicznej oraz medycznej (zdrowie), a także opisu wskazanych w temacie pracy instytucji

pomocowych (kluczowych dla projektu), ze szczególnym uwzględnieniem ich mapy w województwie Małopolskim. Zdawkowy opis działań UTW przy UJP2 jest niewystarczający i wprowadza w błąd czytelnika, sugerując że jest to właśnie instytucja pomocowa, a taki charakter pełni jedynie częściowo. Natomiast instytucji pomocowych jest znacznie więcej. Brakuje także pełnego opisu idei działań tych instytucji, jak i placówek jakimi są UTW, a w których to prowadzone były badania ze względu na zajęcia z choreoterapii. Wskazane braki wprowadzają niedosyt teoretyczny i sugerują pobieżność studiów literaturowych Doktorantki.

Ocena projektu badań własnych

Założenia metodologiczne projektu badawczego zostały zaprezentowane w rozdziale IV. W poszczególnych podrozdziałach Doktorantka opisuje przyjęte założenia do badań. Zgodnie z opisem zawartym w pracy koncentruje się na takich metodologicznych wytycznych jak: 4.1. *Przedmiot oraz cel badań*; 4.2. *Hipotezy badawcze*; 4.3. *Metody oraz narzędzia badawcze*; 4.4. *Grupa respondentów*. Na s. 100 w pracy można przeczytać, że badania prowadzono w paradygmacie jakościowym. To oznacza, że przyjęty paradygmat wytycza określony tok postępowania badawczego. Najpierw sformułowanie przedmiotu i celu badań, następnie problemów badawczych, wybór metod, technik i narzędzi, następnie dobór osób do badań wraz z uzasadnieniem oraz charakterystykę procedury badawczej i charakterystyka badanych osób. Niestety w tym rozdziale Doktorantka zaprezentowała wiele niedociągnięć oraz błędów, które w przypadku przygotowania pracy do druku muszą ulec zmianie. Po pierwsze należy opisać czym charakteryzują się badania w paradygmacie jakościowym. Po drugie należy uporządkować strukturę podrozdziałów, zaś w każdym z nich dokonać korekt i uporządkowani. W podrozdziale 4.1 Określić przedmiot i cel badań zarówno w ujęciu definicyjnym, jak i wskazać co jest przedmiotem badań, a także poprawić cele badań, które muszą być zgodne z możliwościami ich realizacji dla paradygmatu jakościowego. Następnie należy usunąć podrozdział 4.2 a wprowadzić na jego miejsce podrozdział ujmujący problemy badawcze (w badaniach jakościowych nie formułujemy hipotez). Problemy badawcze (s. 102) należy poprawić, bowiem w przyjętym paradygmacie nie można określić ani wpływów ani zależności, a jedyne własne stany przeżywane, doświadczenia i subiektywne odczucia. W podrozdziale 4.3 Należy opisać metody wywiadu i obserwacji (z opisu wynika, że netnograficznej) sięgając do literatury metodologicznej oraz wskazać zgodnie z tym w aneksie: zagadnienia lub pytania otwarte do wywiadów – osobne dla choreoterapeutów, osobne dla seniorów (z pracy wynika, że seniorzy byli badani kwestionariuszem ankiety, s. 161), a także wskazać obszary obserwacji

netnograficznej i ich funkcje w konstruowaniu znaczenia choreoterapii dla aktywizacji i aktywności seniorów. Należy również uzupełnić podrozdział związany z doбором próby oraz z procedurą (w tym kodowaniem danych z wywiadów, specyfiką transkrypcji i in.), organizacją i przebiegiem badań, zaś w podrozdziale 4.4 wzmocnić charakterystykę badanych osób.

Poza powyższymi uwagami w części metodologicznej, każdy podrozdział należy uporządkować w układzie treści od definicji ogólnych poprzez wybór i opis własnych założeń metodologicznych.

Rozdział V. *Senior wobec wyzwań współczesnego świata w świetle wyników badań własnych*, zawiera relację z badań. Należy zauważyć, że tytuł rozdziału nie odpowiada celowi i głównemu problemowi badawczemu. W przygotowaniu do druku trzeba dokonać stosowej korekty. W rozdziale V zostało w nim wyodrębnionych sześć podrozdziałów, w których Doktorantka opisuje wyniki badań uzyskane toku prowadzonych wywiadów. W tej części pracy podejmuje próbę określenia motywów udziału w zajęciach choreoterapeutycznych, doświadczenia emocjonalne i społeczne wynikające z udziału w choreoterapii, znaczenie tego typu zajęć dla aktywności fizycznej i procesów poznawczych. W tej części pracy warto w przypadku przygotowania do druku w postaci publikacji po pierwsze zmienić tytuły podrozdziałów (usunąć określenia „wpływ” i inne wprowadzające w błąd metodologiczny odbiorcę sugerując, że są to badania ilościowe). Po drugie należy wzmocnić przywoływane wypowiedzi badanych seniorów i choreoterapeutów odnośnikami i komentarzami spójnymi z założeniami teoretycznymi oraz odniesieniami do analogicznych badań w Polsce i na świecie szczególnie w odniesieniu do relacjonowanych komponentów podlegających wzmocnieniu np. społeczny, emocjonalny, fizyczny. W podrozdziale 5.6 należy usunąć wszystkie stwierdzenia odnoszące się do weryfikacji hipotez, które w tej pracy nie mają prawa być formułowane, zaś ich weryfikacja jest niemożliwa. Tę część pracy należy wzmocnić o dyskusję, zaś wnioski z badań sformułować zarówno dla teorii, kierunków badań, jak i praktyki pracy z seniorami (edukacja, polityka społeczna). Należy również w części empirycznej jasno wskazać co jest w opisie efektem zastosowania obserwacji netnograficznej.

W odniesieniu do recenzowanej pracy chciałbym zadać Doktorantce pytania:

1. W jaki sposób dokonała doboru próby do badań i w jaki sposób one się odbywały (procedura, nagrywanie, kodowanie, zgody na badania)?
2. Z ilu i jakich instytucji pomocowych w Małopolsce zbadała seniorów i choreografów oraz czym kierowała się przy wyborze instytucji?

Konkluzja

Oceniając ogólnie rozprawę doktorską mgr Beaty Grzegorzczuk pt. *Choreoterapia, jako forma aktywizacji oraz jej wpływ na życie rodzinne i społeczne osób w podeszłym wieku na przykładzie instytucji pomocowych na terenie województwa małopolskiego* stwierdzam, że porusza ważną i wciąż aktualną problematykę badawczą. Zawiera podstawowe wymagania dla prac doktorskich. Przedstawiona dysertacja spełnia minimalne warunki stawiane rozprawom doktorskim zawarte w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r. poz. 742, z późn. zm.) o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki. Wyrażając pozytywną opinię o wykonanej pracy, wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. s. t. K. J. J.